

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI NUTQINI
GRAMMATIK TUZILISHINI SHAKLLANTIRISH**

**ФОРМИРОВАНИЕ ГРАММАТИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ РЕЧИ ДЕТЕЙ
ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА
FORMING PRESCHOOL CHILDREN'S SPEECH GRAMMAR
STRUCTURE**

Xasanova Gulnoza Ixom qizi

JDPI Maktabgacha ta'lim metodikasi kafedrası o'qituvchisi

Soatmurodova Yulduz

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi

ANNOTATSIYA: Maktabgacha tarbiya yoshi bolalarning nutqini faol egallash davri hisoblanadi. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni nutqini grammatik tuzilishini shakllantirish haqida so'z borgan.

KALIT SO'ZLAR: o'zaro tushunish, to'g'ri idrok qilish, grammatik, sintaktik shakllari, topishmoq, ko'rgazmali amaliy tafakkur, badiiy shakli.

ANNOUNCEMENT: Preschool age is a period of active speech acquisition of children. This article discusses the formation of the grammatical structure of speech in preschool children.

KEYWORDS: mutual understanding, correct comprehension, grammatical, syntactic forms, riddles, visual practical thinking, artistic form.

ОБЪЯВЛЕНИЕ: Дошкольный возраст - период активного речевого овладения детьми. В статье рассматривается формирование грамматического строя речи у дошкольников.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: взаимопонимание, правильное понимание, грамматические, синтаксические формы, загадки, наглядное практическое мышление, художественная форма.

Mustaqil mamlakatda har tomonlama barkamol shaxsni tarbiyalashdek sharaflı va ma'suliyatli ishda ta'lim tarbiya tizimining boshlang'ich tarbiya tizimining boshlang'ich bosqichi bo'lgan maktabgacha ta'lim tarbiya muhim o'rin tutadi. Nutq haqida so'z borar ekan, nutq bolaning ruxiy hayotida muhim ahamiyatga egaligini ta'kidlashimiz lozim. Maktabgacha tarbiya yoshi bolalarning nutqini faol egallash davri hisoblanadi. Bu davrda bolalar nutqining rivojlanishi

ularning faoliyati muloqoti bilan uzviy bog'liq. Bolaning umumiy rivojlanishi qanchalik yuqori bo'lsa, uning og'zaki nutqi shunchalik yaxshi rivojlangan bo'ladi. A.V.Zaporojes nutqning umumiy tushunchasini ifodalab uning funksional yo'nalganligini ta'kidlagan holda "nutq fikrlar almashishga, o'zaro tushunishni amalga oshirishga hizmat qiladi", deydi. U nutqning sifat o'zgarishlarini, tafakkurning rivojlanishi, xususan, ko'rgazmali amaliy tafakkurdan mulohaza yurituvchi, mantiqiy tafakkurga o'tish bilan bog'laydi.

Bola tafakkuri xususiyatidagi o'zgarishlar uni til vositalarini tanlashga, so'zlar orqali o'z fikrlarini egallashga, so'zlar orqali o'z fikrlarini ifodalashning yanada murakkab shakllariga, monologik nutqqa o'tishga undaydi.

Bu fikrni davom ettirib va rivojlantirib aytish mumkinki, bolaning og'zaki nutqi qanchalik yaxshi rivojlangan bo'lsa, u maktabda o'qiganida o'qish malaka va ko'nikmalarini shunchalik tezroq egallaydi.

Hozirgi pedagoglar, psixologlar, lingvistlar ilk bo'g'in – maktabgacha ta'limda bolaning ravon bog'lanishli nutqini o'stirish zarurligini ta'kidlaydilar, chunki maktabgacha yoshdagi bolaning maktabda muvaffaqiyatli o'qishi uning og'zaki nutqi rivojlanganligi hamda umumiy rivojlanganligi bilan bog'liq.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalar lug'at boyligini ilmiy - metodik adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ular maktabga kirish vaqtida amalda tilning grammatik va sintaktik shakllari tizimini egallagan bo'lishlariga qaramay, ularning nutqi yetuk bo'lmaydi. Bola lug'at zahirasiining kambag'alligi faqatgina uning faol nutqida ko'pgina leksik - grammatik kategoriyalar yo'qligidan emas, balki so'zlarni noto'g'ri qo'llash, ularning turli ma'nolarini hamda ko'chma ma'nolarini noto'g'ri tushunishdan iborat.

Shunday qilib, ko'chma ma'nolarda qo'llaniladigan so'zlar va ifodalarni tushunmaslik, ularning ma'nolarini to'g'ridan to'g'ri idrok qilish - noto'g'ri, ba'zan kulgili yoki ma'nosiz javoblarga olib keladi.

Shu bilan birga so'zning bir nechta ma'nosini farqlash qobiliyati, so'zning ko'chma ma'nolarini, til kinoyalari va badiiy kinoyalarni tushunish ko'nikmasini maktabgacha yoshdagi bolalarda ham rivojlantirish mumkin.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalar bog'lanishli nutqini rivojlantirishga, ularga ona tili hamda o'rganilayotgan tilning ifodalash imkoniyatlarini o'rgatishga topishmoqlar katta ta'sir ko'rsatadi. Bola topishmoqni yechish uchun tayyorlangan taqdirdagina shu topishmoqni to'liq idrok qiladi. Topishmoqni to'liq idrok etish uning mazmuni va badiiy shaklini diqqat bilan eshitib, qabul qilishdan iborat.

Bolaning ona tilini o'rganishiga yordam berayotib, eng avvalo nutqning benuqsonligiga intilgan holda tarbiyachilar bolalar nutqi yorqin, rang - barang, obrazli bo'lishiga hamda o'z xalqi til boyligini aks ettirishi haqida kam g'amxo'rlik qiladilar. Buning hammasi bog'lanishli nutqini o'stirishni o'rgatishni yengillashtiradi.

Bolalarning nutq madaniyati rivojlanishidagi kamchiliklar, ko'p jihatdan cheklanib qoladilar. Axir, o'tkir so'zlar, matallar, hazil - mutoyibalar, qiziqchilik, qo'shiq, ertakdagi yorqin obraz, qiziqarli topishmoq bolalar bog'lanishli nutqini boyitadi, tafakkurini, she'rlar tinglash qobiliyatini rivojlantiradi, ona tiliga, keyinroq esa o'rganilayotgan tilga muhabbatni, uning go'zalligini his qilish qobiliyatini tarbiyalaydi. Tarbiyachilar yirik folklorshunoslar M.Alaviya, M.I.Afzalov, Z.Xusainova T.Mirzayev va boshqalar tomonidan to'plangan materiallardan foydalanish imkoniyatiga ega. Masala faqat shundaki, ushbu to'plamlardan eng yaxshilarini va bolalar tushunishi osonlarini ajratish lozim.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bola nutqining rivojlanishidagi muhim xususiyat nutq tafakkur quroliga aylanishidan iborat. Bolaning so'z-lug'at boyligining o'sishida ikki muhim tomoni miqdor va sifat tomoni mavjud. Bolalar to'g'ri tarbiyalanib borganlarida, ayniqsa, maktabgacha tarbiya yoshiga yetganlarida, ularda tilning grammatika shakllarini amaliy ravishda egallash juda tez qadam bilan olg'a qarab boradi. Shu yoshda bolalar murakkab gap sintaksisini ham egallab oladilar. Bolaning nutqida bir-biri bilan bog'langan qo'shma gaplar paydo bo'ladi. Bolalarning nutqda sodda gap, bosh gap, ergash gap va hokazolar aniq ko'rina boshlaydi. Ularning nutqlarida murakkab gaplar ishlatiladi. Bu gaplarda biror sabab, maqsad, xulosa, izoh, shart va shu kabilar aks ettirila

boshlaydi. Nutqning tuzilishidagi bu murakkab shakllar tafakkurning murakkabroq shakllari o'sib borishiga bog'liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.Хамраева, Е. (2021). Nutq o'stirish mashg'ulotlarida bolalarni ijodiy fikrlashga o'rgatish yo'llari. *Мактабгача таълим журнали*, 3 (журнал дошкольного образования). Получено с <https://presedu.jspi.uz/index.php/presedu/article/view/3904>.

2.Олий таълим муассасалари педагогларининг креатив қобилиятларини ривожлантиришнинг мазмуни Г Хасанова - *Academic research in educational sciences*, 2021

3.Хасанова, Г. И. Қ. (2021). Болага йўналтирилган таълимни амалга оширишда тарбиячининг касбий компетентсиясининг ахамияти. *Academic research in educational sciences*, 2(9), 1051-1056.

4.Theoretical bases of upbringing of preschool children in the national spirit in the organizations of preschool education SJ Sodirovich *International Journal on Orange Technologies (IJOT)* 2 (4), 245-247

5.Charos Islomovna Berkinova (2021). Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagog tarbiyachining nutqiy faolliyatini o'ziga xosligi. *Academic research in educational sciences*, 2 (10), 771-775.

6.Berkinova, Ch (2021). Maktabgacha ta'lim tashkilotida ta'lim faoliyatini to'g'ri tashkil etishning mazmuni. *Мактабгача таълим журнали*.

7.Berkinova, Ch. (2021). Musiqa fanining mavzularini o'qitishda muammoli ta'lim metodlari: musiqa fanining mavzularini o'qitishda muammoli ta'lim metodlari. *Мактабгача таълим журнали*, 3(Preschool education journal).

8.Berkinova, Ch. (2021). Maktabgacha ta'lim muassasalarida innovatsion pedagogika tushunchasi. *Мактабгача таълим журнали*, 3(Preschool education journal).

9.Xamidova, G. (2020). Pedagogical-psychological basis for the development of creative and intellectual abilities of children of preschool age. *Архив Научных Публикаций JSPI*.

10.Xamidova, G. (2021). Maktabgacha yoshdagi bolalarda estetik histuyg'ularini tarbiyalash orqali san'atni tushunishga o'rgatish. *Academic research in educational sciences*, 2(5), 1203-1207.

11.Hamrayeva, A. (2021). Педагог тарбиячиларда компетентликни ривожлантириш. *Мактабгача таълим журнали*, 3(Preschool education journal).

12.Farxadovna, X. A. (2021). Development of professional competence of the future pedagogical teacher. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 8(1), 619-627.

13.Hamrayeva, A. F. (2021). Oliy ta'lim muassasasi talabalarining kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning mazmuni. *Academic research in educational sciences*, 2(10), 1087-1091.

14. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning maktab ta'limiga axloqiy tayyorgarligining mezoni

M.Norquziyeva - Maktabgacha taъlim журнали, 2021

15. The current state of the problem of the formation of stability in the teaching profession

M.Norkuzieva - Mental Enlightenment Scientific-Methodological ..., 2021

16. Бўлажак ўқитувчиларнинг касбий барқарорлигига таъсир этувчи деформацияларнинг олдини олиш технологияси

M.A.Norquziyeva - Academic research in educational sciences, 2021

17. Бўлажак ўқитувчиларнинг касбий барқарорлигини таъминлашнинг педагогик-психологик жиҳатлари

M.A.Norkuzieva - Academic research in educational sciences, 2021

18. Xalq og'zaki ijodi asosida o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash: xalq og'zaki ijodi asosida o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash

M Norquziyeva - Журнал дошкольного образования, 2021